

УДК 631.155:338.512

О.В. Піменова, асп.
Київського національного
університету імені
Тараса Шевченка

МАЛІ ФОРМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АПК УКРАЇНИ

Досліджено значущість розвитку малих форм господарювання для ефективної діяльності аграрного сектору України. Визначено основні переваги господарювання заснованого на засадах органічного землеробства та на концепції «Філософії господарства». Обґрунтовано важливість розвитку фермерських господарств в Україні.

Ключові слова: аграрний сектор, конкурентоспроможність, малі форми господарювання, мале підприємництво, фермерство, особисте селянське господарство, органічне землеробство, філософія господарства.

The importance of development of small-scale business for effective agrarian business in Ukraine is examined. Main advantages of small-scale business which is based on organic farming and on the conception «Philosophy of economy» are determined. The significance of development of farming in Ukraine is confirmed.

Key words: agriculture, competitiveness, small-scale business, farming, personal subsidiary plot, organic farming, philosophy of economy.

Вступ. У сучасних умовах найбільш актуальним питанням для аграрного сектору України є розвиток малих форм господарювання, фермерства та відтворення українського села. Оскільки основним засобом виробництва в сільському господарстві є земля, то для ефективного і дбайливого її використання серед інших важливих чинників (фінансові ресурси, сільськогосподарське обладнання, будівлі, технології) необхідно мотивувати селян, які будуть обробляти землю та сприяти розвитку сільських територій. В цьому контексті особливого значення набуває з одного боку проблема зайнятості сільського населення, а з іншого — урбанізація сільського населення.

Проблемам зайнятості в сільській місцевості та розвитку сільських територій присвячено чимало наукових досліджень. Їх результати широко висвітлені у працях провідних українських вчених: Т.В. Решитько, С.І. Бандури, І.Ф. Гнібіденка, В.С. Дієсперова, Т.М. Кір'ян, А.М. Колода, Е.М. Лібанової, Т.П. Петрової, К.І. Якуби та інших. Заслужують на увагу праці зарубіжних вчених: І.С. Маслової, Г.Е. Слезінгера та інші.

Не зважаючи на вагомий внесок у вирішенні задач щодо зайнятості населення та розвитку сільської місцевості (сільських територій), питання ефективного господарювання у вітчизняному селі, збільшення чисельності сільських мешканців та їх активної зайнятості у сільському господарстві є недостатньо вивченим.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження чинників, розвитку малих форм господарювання та малого підприємництва які сприяють конкурентоспроможності українського села.

Результати. До малих форм господарювання в аграрному секторі України переважно відносять особисте селянське господарювання, яке регулюється законом України «Про особисте селянське господарство» [2, с. 1]. Оскільки переважна частина сільськогосподарської продовольчої продукції виробляється селянськими та фер-

мерськими господарствами то розвиток цих двох форм господарювання відіграє важливу роль у встановленні економіки аграрного сектору.

До особистих селянських господарств відноситься господарська діяльність громадян без створення юридичної особи на земельній ділянці до 2 га. Головною метою їх господарської діяльності є задоволення власних потреб шляхом виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, можливості реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму [2, с. 143].

Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності [1, с. 63] громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно закону «Про фермерське господарство» [3, с. 218].

Оскільки фермерське господарство є формою підприємницької діяльності, то згідно класифікації Господарського кодексу України, воно належить до малого підприємництва. До основних відмінностей фермерського і особистого селянського господарювання можна віднести:

– фермерське господарство на відміну від особистого селянського господарства є формою підприємницької діяльності метою якого є отримання прибутку. Особисте ж селянське господарство виробляє продукцію для задоволення особистих потреб, а реалізовані на ринку надлишки є трудовими доходами селян. За законом [2, с. 143] особистим селянським господарством займаються фізичні особи, оскільки цей вид діяльності не відноситься до підприємницької на відміну від фермерського господарства;

– відповідно до закону «Про фермерське господарство» при веденні фермерського господарства створення юридичної особи є обов'язковим на відміну від особистого селянського господарювання, де такий вид діяльності ведеться фізичними особами;

– різниця в земельних наділах. Для ведення особистого селянського господарства використовують земельні ділянки розміром не більше 2 гектара [2, с. 144]. Для ведення фермерського господарства може використовуватись до 100 га землі [3, с. 225];

– фермерським господарством можуть займатись особи, що досягли 18-річного віку, а також діти фермерів (члени фермерського господарства), що досягли 14-річного віку на відміну від особистого селянського господарства, де відсутні вікові обмеження;

– фермерське господарство створює нові робочі місця та забезпечує зайнятість сільського населення, оскільки є формою підприємницької діяльності. Ведення особистого селянського господарства є справою всієї родини і для виробництва сільськогосподарської продукції використовується тільки праця членів родини.

І фермерське, і особисте селянське господарство відіграють важливу роль у розвитку сільського господарства, оскільки переважну частину виробленої продукції в аграрному секторі України створюють саме ці господарства. За даними Держкомстату у січні — вересні 2010 найбільша кількість виробленої продукції тваринництва — м'яса, молока та деяких видів культур рослинництва (картопля, кукурудза тощо) припадає саме на господарства населення. На їх долю припадає виробництво 98, 5% картоплі, 91% овочів відкритого ґрунту, 37% ярих культур [5].

На нашу думку, значний відсоток участі господарств населення у загальному виробництві сільськогосподарської продукції є дуже позитивними моментом вітчизняного розвитку конкурентоспроможності аграрного сектору тому що продукція, що виробляється в особистих селянських господарствах має значно вищі показники якості ніж сільськогосподарська продукція вироблена за умов промислового виробництва. В умовах промислового виробництва із застосуванням важкої техніки значно погіршується ґрунт, що негативно впливає на якість самої продукції. До інших нега-

тивних чинників ведення промислового сільського господарства, які призводять до біологічної перевтоми ґрунтів, накопичення в них певних видів шкідників і збудників хвороб, значного погіршення їх родючості відносяться:

- використання синтетичних матеріалів;
- недодержання правил сівозмін;
- застосування хімічних добрив, пестицидів, гербіцидів та інших агрохімікатів.

Сьогодні в сільському господарстві продукція поділяється на звичайну та органічну. При чому органічна продукція цінується споживачами набагато більше ніж звичайна, оскільки вона має більш високу якість і відповідно більш високу ціну. Виробництво органічних продуктів у світі активно розвивається останні десять років. Люди все більше починають цінувати саме «натуральні» продукти, тобто ті, які вирощені без застосування хімікатів, синтетичних добрив, а також ГМО. Навіть незважаючи на значну різницю в ціні між звичайною і органічною попит на продукцію, вирощену за умов органічного землеробства в країнах Європи та в США є високим. Найбільшим попитом продукти органічного землеробства користуються в Євросоюзі та Швейцарії. Як зазначає Урс Ниггли, віце-президент Международной федерации органического сельскохозяйственного движения (IFOAM), сьогодні ринок органічного сільського господарства займає 20% від загального сільськогосподарського ринку [7].

Під органічним землеробством, або органічним сільським господарством розуміють агровиробничу практику, яка не використовує синтетичних хімікатів (добрив, пестицидів, антибіотиків тощо), здійснює мінімальну обробку ґрунту та не застосовує генетично модифікованих організмів (ГМО) й охоплює такі сфери, як рослинництво, овочівництво, садівництво, тваринництво тощо. Органічне землеробство належить до альтернативних методів ведення сільського господарства, які ґрунтуються на глибокому знанні процесів, що відбуваються у природі, спрямовані на поліпшення структури ґрунтів, відтворення їх природної родючості та сприяють утворенню екологічно стійких агроландшафтів [4]. Органічне агровиробництво спрямоване на збереження довкілля, природного середовища й отримання продукції з використанням речовин та методів природного походження. «Для отримання статусу «органічної» продукція має пройти перевірку на відповідність певним стандартам. Найбільш використовуваними в Україні є стандарти Європейського Союзу, а саме: Постанова Ради Європейської Комісії № 834/2007 та Правила її застосування (Постанова 2008 р. № 889). Відповідні національні стандарти в Україні поки що відсутні» — зазначає Ксенія Гладченко, менеджер з якості компанії «Органік Стандарт». В Україні є лише один власне український орган сертифікації — «Органік Стандарт», але на території нашої держави працюють також понад 10 іноземних компаній — з Польщі, Голландії, Німеччини, Угорщини [6].

Технології органічного виробництва швидко поширюються в усьому світі. Так, лише в країнах ЄС кількість «органічних господарств» за 15 років зростає у понад 20 разів. За даними П.Ф. Кулинича в Україні органічна продукція виробляється у понад 70 господарствах у різних регіонах. Вирощуючи органічну продукцію всього на площі 239,5 тис. га сільськогосподарських угідь, Україна посідає 16-е місце у світі серед більш ніж 100 країн, обійшовши лідерів органічного руху — Угорщину, Данію, Швецію та Швейцарію. При цьому доля сертифікованих площ серед загальної площі сільськогосподарських угідь становить близько 0,6%, тоді як у сусідніх Чехії, Естонії, та Угорщині — цей показник становить 5, 05, 3,05, та 1,7% відповідно. Експерти вважають, що і в Україні вже сформувався сегмент споживачів продовольства органічного землеробства (3-5%, насамперед у великих містах), які готові платити на 40 — 50% вищу ціну за такі товари. Завдяки високій якості вітчизняних ґрунтів, чорноземам, на які багата наша країна, та обробці сільськогосподарських угідь, що засновані переважно на селянській праці, Україна може стати лідером по виробництву органічної продукції на світовому ринку.

Як уже зазначалось фермерство і особисте селянське господарювання відіграють важливу роль як у розвитку аграрного сектору, так у вітчизняній економіці в цілому. Тому, на нашу думку, державі необхідно підтримувати становлення та розвиток цих форм господарювання в сільському господарстві. Незважаючи на те, що аграрний сектор України має потенційно великі перспективи конкурентоспроможності на світовому ринку завдяки участі малих форм господарювання у валовому виробництві вітчизняної сільськогосподарської продукції. Існує ряд проблем, які не тільки негативно впливають на АПК, але й створюють загрозу якості вітчизняних ґрунтів, а отже якості вітчизняної сільськогосподарської продукції. До таких проблем відносяться соціальні проблеми, зокрема:

- зниження зайнятості;
- низький рівень заробітної плати;
- недостатньо розвинута інфраструктура аграрного ринку та припинення функціонування об'єктів соціальної сфери сільської місцевості;
- відсутність умов для розвитку підприємництва та сільськогосподарських кооперативів;
- слабо розвинені виробнича, кредитна, збутова та інша кооперація;
- недостатня кількість робочих місць на сільських територія країни;
- низькі культурно-побутові умови життя.

Зазначені причини сприяють з одного боку зниженню народжуваності на селі, а з іншого — відтоку сільського населення, особливо молоді, до міст і за кордон заради більш високих заробітків та в пошуках «кращої долі». Зменшення чисельності сільських мешканців впливає на скорочення малого бізнесу в сільському господарстві, зниження виробництва сільськогосподарської продукції (тієї частини, що виробляється господарствами населення), а також зникненню вітчизняних селищ. Зазвичай, в таких випадках коли нема селян, які бажають працювати в сільському господарстві та обробляти землю, приймається рішення про введення та застосування сільськогосподарської машинної важкої техніки, що майже не потребує людської праці. Для українського аграрного сектору такі шляхи розвитку є дуже негативними, оскільки застосування машинної техніки та агрохімікатів сприяє:

- унеможливує ведення органічного землеробства;
- збільшує кількість безробітних в країні, оскільки урбанізовані селяни шукають собі нові робочі місця в містах;
- відтоку кваліфікованих спеціалістів та сільськогосподарських робітників за кордон.

Для запобігання виникнення вищезазначеної ситуації державі необхідно впровадити заходи, що сприятимуть розвитку українського села та збільшенню чисельності селян, а саме:

- державна підтримка розвитку мережі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, сервісні тощо), які спрямовують свою діяльність на обслуговування сільськогосподарського та іншого виробництва учасників кооперативу і не сталять за мету отримання прибутку, як важливого чинника підвищення конкурентоспроможності особистих селянських та фермерських господарств;
- створення умов для розширення сфери зайнятості на селі стимулюючи розвиток ефективних форм підприємництва як у сільському господарстві, так і в сільськогосподарських видах діяльності;
- забезпечення сприятливої законодавчої бази для розвитку кооперативів та нових форм малого підприємництва в сільському господарстві;
- сприяння підвищенню рівня доходів та поліпшення соціального захисту сільського населення;

– розробка та реалізація програм розвитку сільськогосподарської кредитної кооперації;

– зменшення адміністративних бар'єрів і сприяння розвитку малим форм підприємництва шляхом обмеження повноважень контролюючих органів втручатися у поточну господарську діяльність;

– сприяння розвитку інфраструктури аграрного ринку та дорадчих служб.

Висновки. Відтак, розвиток фермерства та активна участь особистих селянських господарств у виробництві основних видів продукції сільського господарства є важливим чинником підвищення конкурентоспроможності АПК України. Тому державна підтримка цих форм господарювання у вигляді спеціальних державних програм, дотацій, субсидій, пільгового кредитування, впровадження нової філософії господарювання, законодавчого забезпечення тощо є важливим фактором розвитку вітчизняного аграрного сектору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 25 серпня 2009р. –К., 2009.– 192 с.

2. Закон України «Про особисте селянське господарство». Земельне законодавство України. — К.: Істина, 2010. — 342 с.

3. Закон України «Про фермерське господарство». Земельне законодавство України. — К.: Істина, 2010. — 342 с.

4. Кулинич П. Виробництво органічної та екологічно чистої сільськогосподарської продукції: земельно-правові аспекти / П. Кулинич. — Держава і право № 43, 2009

5. Портал «Аграрний сектор України» [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://agro.ua.net/news/news_31444.html

6. Понамарьов С. Органічне виробництво починається із сертифікації // Агроехперт . Практичний посібник аграрія. — 2010. — № 8. — 9. — с.102

7. Сайт «Openbiz джерело ділової інформації» // [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://openbiz.com.ua/economics/analytics>

---

olenapimenova@mail.ru

Надійшла до редколегії 15.04.2011 р.